

BIBΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Μουσικές κοινότητες στην Ελλάδα του 21ου αιώνα: Εθνογραφικές ματιές και ακροάσεις (Θεοδοσίου & Καλλιμοπούλου, Επιμ.)

Κριτική από τον Θεοχάρη Ράπτη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ελλάδα

Τίτλος: Μουσικές κοινότητες στην Ελλάδα του 21ου αιώνα: Εθνογραφικές ματιές και ακροάσεις **Επιμελήτριες:** Ασπασία (Σίσσυ) Θεοδοσίου & Ελένη Καλλιμοπούλου **Έτος δημοσίευσης:** 2020 **Εκδότης:** Πεδίο **Σελίδες:** 528 **ISBN:** 97896006352461

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΡΙΤΗ

Ο **Θεοχάρης Ράπτης** είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Σπούδασε Φιλοσοφία, Παιδαγωγική και Ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και Μουσική Παιδαγωγική, Μουσικολογία και Φιλοσοφία στο Ludwig-Maximilians-Universität του Μονάχου στη Γερμανία. Στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου εκπόνησε και τη διδακτορική του διατριβή. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του υπήρξε υπότροφος του Ιδρύματος Παναγιώτη & Έφης Μιχαηλίου. Τα ειδικά του ερευνητικά ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη μουσική εκπαίδευση στις μικρές ηλικίες, τη φιλοσοφία της μουσικής αγωγής, τη συστηματική μουσική παιδαγωγική και τη σχέση της μουσικής αγωγής με τα συναισθήματα. [chraptis@uoi.gr]

Ιστορία δημοσίευσης:
Υποβολή 27 Σεπ 2021
Αποδοχή 12 Οκτ 2021
Δημοσίευση 20 Ιαν 2022

Η συγγραφή ενός συλλογικού τόμου με θέμα τις μουσικές κοινότητες στην Ελλάδα του σήμερα αποτελεί σίγουρα ένα εξαιρετικά φιλόδοξο, αλλά και δύσκολο εγχείρημα, κυρίως εξαιτίας του σημασιολογικού εύρους που μπορεί να προσλαμβάνουν οι όροι «κοινότητα» και «μουσική κοινότητα». Άλλωστε τη δυσκολία αυτή έχουν επισημάνει και κάποιοι από τους πρωτεργάτες της λεγόμενης «Μουσικής στην Κοινότητα» (Community Music), προτείνοντας ήδη από τα πρώτα τους κείμενα μια ευέλικτη χρήση του όρου, η οποία δε θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως αδυναμία, αλλά ως δυνατότητα δημιουργίας ενός ευρύτερου σημασιολογικού πεδίου, που θα επιτρέψει να ενσωματώνεται η πολλαπλότητα και η διαφορετικότητα των επιμέρους περιπτώσεων (Veblen & Olsson, 2002). Επιπλέον, στα ελληνικά ο όρος «κοινότητα» συνοδεύεται από μια επιπρόσθετη συναισθηματική φόρτιση, εξαιτίας της πολύχρονης χρήσης του, αλλά και των ιδεολογικών επενδύσεων που έχουν επιχειρηθεί σε σχέση με αυτόν στο παρελθόν. Δεν είναι λοιπόν παράξενο το ότι και κάποιοι από τους συγγραφείς του παρόντος συλλογικού τόμου αποφεύγουν να τον χρησιμοποιήσουν.

Η συνειδητοποίηση αυτών ακριβώς των δυσκολιών υποδηλώνεται εξαρχής, τόσο από τη χρήση του όρου (κοινότητες) στον πληθυντικό στον τίτλο του τόμου, όσο και από τον υπότιτλο (εθνογραφικές ματιές και ακροάσεις), που προσδίδει στην προσέγγιση ένα στοιχείο ρευστότητας και ενδεχομενικότητας. Με τον τρόπο αυτό, ο συλλογικός τόμος καθίσταται από την πρώτη στιγμή πεδίο διαλόγου και κριτικού αναστοχασμού, προσφέροντας παράλληλα και τον χώρο να

αναδείξει τα ενδιαφέροντα, τους προβληματισμούς και τις μεθοδολογίες ακόμη μίας κοινότητας, που είναι η «εθνογραφική/ερευνητική 'κοινότητα' της μουσικοτροπίας στην Ελλάδα» (Θεοδοσίου & Καλλιμοπούλου, 2020, σ. 13). Ας υπογραμμιστεί ότι και η επιλογή του όρου «μουσικοτροπία» ανταποκρίνεται στην ανάγκη να συμπεριληφθούν πολύ διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις προσέγγισης της μουσικής.

Πέρα από τις προαναφερθείσες εννοιολογικές επιλογές, ο τρόπος να αντιμετωπιστούν οι παραπάνω προκλήσεις και δυσκολίες εντοπίζεται τόσο στη διάρθρωση των επιμέρους κεφαλαίων του τόμου που προτείνεται από τις επιμελήτριες του τόμου, Θεοδοσίου και Καλλιμοπούλου, όσο και στην πολύτιμη και εκτενή εισαγωγή, που ουσιαστικά έρχεται να τακτοποιήσει πάνω σε έναν ιστορικό και συστηματικό άξονα την πολύπλευρη θεματική που εξετάζει, χωρίς όμως να περιορίζει ή να προκαθορίζει την ερμηνευτική ματιά του αναγνώστη. Το σημαντικότερο και ουσιαστικότερο βήμα αυτής της προσέγγισης, θα πρέπει να θεωρηθεί η επιλογή να θεμελιώσει και να διανοίξει «τους ορίζοντες του μουσικού επιστημονικού λόγου εντός του ευρύτερου πλαισίου της κοινωνικής θεωρίας» (Θεοδοσίου & Καλλιμοπούλου, 2020, σ. 15). Ο ιστορικός άξονας ορίζεται με βάση τις χρήσεις του όρου «κοινότητα» στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες και θέτει στο επίκεντρο την κριτική προσέγγιση του όρου κατά τη δεκαετία του 1990, που από τη μια έβαλε τέλος στην άκριτη υιοθέτηση και χρήση του κατά τις προηγούμενες δεκαετίες χωρίς σκιές και αρνητικές συνδηλώσεις, και από την άλλη οδήγησε στη συνέχεια σε μια πιο προσεχτική χρήση του. Ως αφετηρία της συστηματικής προσέγγισης του υλικού θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί το τριμερές σχήμα της Shelemay που αντιμετωπίζοντας κριτικά το σχήμα ομολογίας μεταξύ κοινωνικών και μουσικών διαδικασιών, επιχειρεί «να συνενώσει το κοινωνικό με το μουσικό πεδίο [...] και περιλαμβάνει τρεις μορφές διαδικασιών τις οποίες συσχετίζει με αντίστοιχους τύπους κοινότητας» (Θεοδοσίου & Καλλιμοπούλου, 2020, σ. 46). Με βάση λοιπόν αυτό το σκεπτικό, γίνεται λόγος για διαδικασίες που συγκροτούν κοινότητες καταγωγής, κοινότητες διαφωνίας και κοινότητες συγγένειας. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι κάθε διαδικασία μπορεί να μετασχηματιστεί σε μια από τις άλλες δύο.

Ο συλλογικός τόμος περιλαμβάνει 15 κεφάλαια. Τα δύο πρώτα κεφάλαια εξετάζουν θεσμούς, αρκετά διαφορετικούς μεταξύ τους. Το κείμενο των Πουλάκη και Μανουσέλη αφορά σε μια εθνογραφική έρευνα για μουσικούς θεσμούς της έντεχνης δυτικής μουσικής στην Ελλάδα τα χρόνια της οικονομικής κρίσης (μέχρι το 2015). Ακολουθεί το κεφάλαιο των Θεοδοσίου και Καλλιμοπούλου, που εξετάζουν το Μουσικό Εργαστήρι Λαβύρινθος και το Μουσικό Χωριό στο Πήλιο, καθιερωμένα δηλαδή μουσικά σεμινάρια, στα οποία επιτρέπεται η ανίχνευση συνάψεων μεταξύ μουσικού τουρισμού και μουσικής μαθητείας. Με το επόμενο κείμενό της η Κουτσόγερα μάς μεταφέρει στον κόσμο των ελληνάδικων της δεκαετίας του 2000, ενώ η Συρακούλη θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της το Φεστιβάλ της Ξάνθης. Τα επόμενα δύο κεφάλαια των Τσεκούρα και Μιχαηλίδη εξετάζουν τις κοινότητες των Ποντίων και πιο συγκεκριμένα το ρόλο της μουσικής στις νοσηματοδοτήσεις και στις απόπειρες συγκρότησης ταυτοτήτων. Ακολουθούν τρία κεφάλαια που αποτελούν μια επιμέρους ερευνητική ενότητα, στην οποία φωτίζονται τρόποι της συγκινησιακής διαχείρισης μέσω της μουσικής στο πλαίσιο κοινοτήτων, που είναι ωστόσο πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Έτσι, η Παπαέτη διερευνά το ρόλο της μουσικής για τους πολιτικούς κρατούμενους κατά την περίοδο της διδασκαλίας, η Ακογιούνογλου εξετάζει τις ψυχοθεραπευτικές ιδιότητες του μοιρολογιού από τις μοιρολόγιστρες της Χίου και, τέλος,

ο Koglin εξετάζει τα συναισθήματα και την κατάνυξη στις ψαλτικές κοινότητες. Η επόμενη ομάδα κειμένων θέτει στο επίκεντρο την έννοια της μουσικής κοινότητας ως σκηνή, εστιάζει στην πειραματική/εναλλακτική μουσική στη χώρα μας και αφήνει το περιθώριο για μια ευέλικτη προσέγγιση της διαδικασίας συγκρότησης κοινότητας στο συγκεκριμένο χώρο. Στο πλαίσιο αυτό ο Κολοβός εξετάζει τις έμφυλες ταυτότητες στο χώρο της πανκ και της ανεξάρτητης ροκ σκηνής, η Βάββα γράφει για τη τζαζ σκηνή στην Αθήνα της κρίσης, ενώ ο Κυριακόπουλος επικεντρώνεται στην ηλεκτρονική χορευτική μουσική και πάλι στην Αθήνα της ίδιας περιόδου. Τέλος, οι Κουφού και Πετρίδης παρουσιάζουν τους τρόπους διαμόρφωσης του ανήκειν στο πλαίσιο ευρύτερων, παγκόσμιων μουσικών ρευμάτων, όπως το ταγκό στο πρώτο κείμενο και του AMV (Anime Music Video) στο δεύτερο, δηλαδή των μουσικών βίντεο με βάση ταινίες ή σειρές anime, με μουσική, στην οποία μπορεί να αλλάζει η ταχύτητα του ρυθμού ή η τονικότητα από ερασιτέχνες φαν.

Από τη συνοπτικότητα αυτή παρουσίαση των θεματικών γίνονται αμέσως σαφή το εύρος και η ποικιλία των θεματικών που εξετάζονται, κάτι που καθιστά το όλο εγχείρημα ιδιαίτερα ελκυστικό. Για τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται πρωτίστως για ζητήματα μουσικής αγωγής και μουσικοθεραπείας, η παιδαγωγική διάσταση αναδεικνύεται συνήθως στη μελέτη της έννοιας της μουσικής κοινότητας όταν αυτή εξετάζεται στο πλαίσιο των «κοινών» (commons), όπου προβάλλονται δυνατότητες αντίστασης στους ισχύοντες κανόνες της αγοράς και ενίσχυσης της συνεργατικότητας και της προάσπισης – μέσα και από τη μουσική και τη μουσική αγωγή – βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακόμη περισσότερο προς την ίδια κατεύθυνση κινείται η διερεύνηση της λεγόμενης «Μουσικής στην Κοινότητα» (Community Music), η οποία αποτελεί εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες ένα αναδυόμενο πεδίο ερευνητικού ενδιαφέροντος στο χώρο της μουσικής παιδαγωγικής (Higgins & Bartleet, 2012) και της μουσικοθεραπείας (Stige & Aarø, 2012· Tsiris, 2014). Η μελέτη της έννοιας της «κοινότητας» στους συγκεκριμένους χώρους από τη μια μπορεί να λειτουργεί ως υπόμνηση της αναγκαιότητας διεπιστημονικής μελέτης, από την άλλη καθιστά ορατές, για ακόμη μία φορά, τις πολλές προοπτικές διαλόγου και συζήτησης που διανοίγονται με το συγκεκριμένο συλλογικό τόμο, σε επίπεδο θεματικών, αλλά και ερευνητικής μεθοδολογίας.

Από αυτό γίνεται κατανοητό ότι η συγκεκριμένη συλλογική εργασία θα πρέπει να ιδωθεί πρωτίστως όχι ως η ολοκλήρωση, αλλά ως η αρχή μιας διαδικασίας που μπορεί να προσφέρει πολλά στην κατανόηση πρακτικών της μουσικοτροπίας στο παρελθόν αλλά και σήμερα, και παράλληλα να ενισχύσει το διάλογο μεταξύ μουσικών, ερευνητικών και επιστημονικών κοινοτήτων. Τέλος, ας σημειωθεί ότι η γλώσσα, τόσο στην εισαγωγή, όσο και σε όλα τα κείμενα του τόμου είναι ιδιαίτερα προσεγμένη, προσφέροντας και για αυτόν το λόγο μια εξαιρετική αναγνωστική εμπειρία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Θεοδοσίου, Α., & Καλλιμοπούλου, Ε. (2020). Εισαγωγή – (Μουσικές) κοινότητες: Σχιζοφωνικές παρουσίες και ηχηρές απουσίες. Στο Α. Θεοδοσίου & Ε. Καλλιμοπούλου (Επιμ.), *Μουσικές κοινότητες στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα. Εθνογραφικές ματιές και ακροάσεις*, (σσ. 13-65). Πεδίο.
- Higgins, L., & Bartleet, B.-L. (2012). The community music facilitator and school music education. Στο G. McPherson & G. F. Welch (Επιμ.) *The Oxford handbook of music education*, 1 (σσ. 495-511). Oxford University Press.
- Stige, B., & Aarø, L. E. (2012). *Invitation to community music therapy*. Routledge.

- Tsiris, G. (2014). Community music therapy: Controversies, synergies and ways forward. *International Journal of Community Music*, 7(1), 3-9.
https://doi.org/10.1386/ijcm.7.1.3_2
- Veblen K., & Olsson, B. (2002). Community music: Toward an international overview. Στο R. Colwell & C. Richardson (Επιμ.), *The new handbook of research on music teaching and Learning* (σσ. 730-753). Oxford University Press.